

COMERȚUL JUDEȚULUI GORJ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA (PÎNĂ LA 1821)

VIRGIL JOIȚA

Perioada de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și primele decenii ale celui de-al XIX-lea constituie și pentru economia județului Gorj o etapă de formare și afirmare a relațiilor de producție capitaliste. Ele se afirmă cu deosebire în sfera schimburilor comerciale.

Întrucît în lucrările istoriografiei noastre consacrate comerțului românesc, mai vechi sau mai recente,¹ sînt absente referirile la comerțul județului Gorj, ne propunem în articolul de față să reliefăm, pe baza catagrafiilor inedite păstrate la Arhivele Statului București și Biblioteca Academiei R.S. România, evoluția numerică și structura socială a negustorilor din această zonă a Olteniei, ponderea lor în economia gorjeană pînă la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu. Date statistice interesante despre negustorii gorjeni sînt incluse într-o catagrafie a prăvăliilor din Țara Românească, elaborată la începutul secolului al XIX-lea. Deși cunoscute în istoriografia noastră,² informațiile relative la Oltenia nu au fost utilizate în studiile de specialitate. Pentru provincia din dreapta Oltului, catagrafia poartă titlul : **Adunarea prăvăliilor și a banilor de la 4 județe de dincolo de Olt, lafară de orașul Craiovia ce cade în județul Dolului, leat 1811.**³ Documentul menționează specificul prăvăliilor în funcție de mărfurile comercializate, categoria sau poziția lor (starea), structura etnică a negustorilor, sumele de bani achitate drept impozite. Pentru negustorii județului Gorj, avem următoarea situație :⁴

Numărul prăvăliilor	Categorია prăvăliilor. Cetățenia negustorilor							Suma banilor
	I	II	III	pămînteni	francezi	ruși	austrieci	
1 băcan	—	1	—	1	—	—	—	Starea I taleri 50
1 bogasier	1	—	—	1	—	—	—	Starea II 62 taleri
26 mămulari	3	10	13	23	1	—	2	Starea III — 39 taleri

Din analiza celor 28 de prăvălii înscrise în catagrafie, rezultă că cei mai mulți negustori aveau o condiție socială medie, numai patru dintre ei avînd prăvălii de categoria I. Se poate remarca că în Gorj marea majoritate a negustorilor erau pămînteni. Sub raportul numărului de prăvălii, Gorjul ocupă ultimul loc între județele Olteniei: Vîlcea (65 prăvălii), Romanși (62 prăvălii), Mehedinți (29 prăvălii).⁵

Datele catagrafiei nu reflectă întrutotul realitățile comerciale ale Gorjului. Din alte surse documentare rezultă că în perioada menționată erau prăvălii mult mai numeroase. În Tîrgu-Jiu în anii 1810–1812, documentele atestă existența a două simigerii și a două boiangerii.⁶

Războaiele ruso-austro-turce din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și cel ruso-turc dintre 1806–1812, desfășurate în mare măsură schimburile economice ale Gorjului. Ele n-au putut însă anula unitatea economică dintre Țara Românească și Transilvania, în cadrul căreia produsele comerciale ale Gorjului aveau o pondere însemnată. Se cunoaște că, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, casa comercială Hagî Constantin Pop din Sibiu avea printre oamenii săi de afaceri pe reprezentanții comerțului gorjean. Spre exemplu, dintr-un document din 26 februarie 1786, rezultă că un chir Dumitru și un chir Gheorghe Rovinari din Tîrgul Jiu cumpărau fier pentru casa sibiană. La data respectivă „în lăzăret la Vîlcan” erau adunate 35 măji pentru a fi desfăcute pe piețele din Transilvania.⁷

Cît privește structura socială a participanților la comerțul gorjean, ei se recrutau din toate clasele sociale: marea boierime, orășeni, țărani clăcași, dar și liberi moșneni. Burghezia în formare își are în cuprinsul județului Gorj reprezentanți tipici

ai comerțului capitalist, între care, în afara lui Tudor Vladimirescu devenit un exemplu clasic,⁸ îi întâlnim și pe unii dintre conducătorii pandurilor în 1821 : Ioan și Gheorghe Magheru, Vasile Moangă, Papa Vladimirescu și alții. Mulți dintre negustori proveneau din rîndurile boierimii mici și mijlocii, alte categorii sociale cunoscute în documentele de eposă sub denumirea de boieri mazili. Numeroși dintre ei erau la origină moșneni îmbogățiți prin practicarea arendășiei, dar și a comerțului cu vite.

În comerțul cu produse agricole cu Transilvania erau antrenati și țărani clăcași, precum și moșnenii. Într-un document din 20 august 1819, Isprăvnicatul de Gorj solicita Căimăcămiei Craiovei ca locuitorilor din satele gorjene „să li se dea slobozenia ce au mai avut-o de mai nainte, cu a trece fieștecare lăcuiitor cu cite două vite peste graniță în Ardeal, spre vînzare”.⁹

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea s-au pus și în Gorj bazele Companiilor comerciale. Potrivit unor documente de la începutul secolului al XIX-lea rezultă că în cuprinsul județului își desfășurau activitatea trei companii : a) compania cea veche ; b) compania pandurilor ; c) compania feciorilor de boieri. Primele două decenii ale secolului al XIX-lea se caracterizează prin sporirea treptată a numărului negustorilor gorjeni, prin puternica lor afirmare în viața economică a județului și, într-un cadru mai larg, a Olteniei și Țării Românești. Ei îndeplinesc un rol activ în lupta pentru înlăturarea relațiilor economice feudale. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, locuitorii orașului Tîrgu-Jiu, între care numeroși negustori, au dus o luptă susținută împotriva marilor boieri și mănăstirilor care acaparaseră numeroase terenuri și locuri de prăvălii în perimetrul așezării. Puternice acțiuni de protest ale orașenilor din Tîrgu-Jiu au loc în anul 1815, cînd ei înaintează domnitorului Ioan Caragea o cerere în care revendică eliberarea „moșiei izlazului”, care fusese cotropită de către boierii locali, Costache Măldărescu, Dumitrache Zătreaanu, Maricuța Scorțeanu și un popa Mihai Zugravu.¹⁰ Boierii și mănăstirile (Tismana, în primul rînd) beneficiau de sprijinul domniei. O măsură abuzivă a adoptat în 1813, Ioan Caragea, care a donat unele locuri de prăvălii din moșia orașului, bisericii domnești din Tîrgu-Jiu.¹¹ În urma atitudinii hotărîte a negustorilor și altor categorii de locuitori, în 1820, Alexandru Suju a fost constrîns să anuleze donația și să recunoască drepturile de proprietate ale locuitorilor.

Dezvoltarea în ritm susținut a comerțului gorjean, de natură capitalistă, poate fi remarcată prin faptul că în preajma

revoluției din 1821. Companiile comerciale ale județului dispuneau de cei mai mulți membri în comparație cu celelalte județe ale țării. În catagrafia Țării Românești întocmită spre sfârșitul anului 1819, Gorj dispunea de „651 companiști, numai 644 înscrși în Visterie”¹². Numărul lor trebuie să fi fost însă mult mai mare, de vreme ce unii dintre negustori activau în cadrul companiilor din alte orașe: 2 companiști aparțin de județul Mehedinți,¹³ alții de cele ale orașelor Craiova și Râmnicul Vâlcea.

Creșterea puterii economice a negustorilor gorjeni se reflectă într-o catagrafie fiscală a Țării Românești, din ianuarie intitulată **Mușcă de numele tuturor companiilor țării, alcătuită pe județe și orașe și cu banii datoriei lor.**¹⁴ În ceea ce privește județul Gorj, catagrafia, cercetată doar parțial,¹⁵ permite cunoașterea evoluției companiilor comerciale, a locului pe care îl dețineau în viața economică a Olteniei. O primă constatare care rezultă din cercetarea acestei catagrafii este aceea că județul Gorj deținea primul loc pe țară, având numărul cel mai mare de companiști, depășind centre economice și comerciale importante, precum București și Craiova. Potrivit catagrafiei, cele trei companii comerciale gorjene aveau 720 de membri, care plăteau 8049 taleri, față de 7724 taleri cît plăteau cele 14 companii ale orașului București și 6620 taleri cît plăteau companiile comerciale ale carșului Craiova.¹⁶

În județul Gorj își desfășurau activitatea trei companii comerciale. Prima dintre ele denumiță „Compania cea veche” cuprindea 257 cruci cu 574 nume de negustori.¹⁷

Analiza onomasticii negustorilor înregistrați ca membri ai Companiei ne relevă câteva constatări interesante: cei mai numeroși companiști proveneau din localitățile gorjene. Între ei întâlnim pe Matei Brădiceanu, Ioan Nicolae ot Săcelu, Constantin vnuc (nepot) Radul Amărăzeanu, Ilie mazil Crăsnaru, Gheorghe sin Nicolae ot Bolboși etc.¹⁸ Din punct de vedere al profesiunilor exercitate, mulți dintre ei sînt croitori, cojocari, boiangii, nămulari, abagii, cismari, fapt explicabil dacă ținem seama că în perioada de tranziție de la feudalism la capitalism o trăsătură a economiei o constituie împletirea afacerilor comerciale cu preocupările meșteșugărești în activitatea negustorilor.

A doua companie este cea a **pandurilor**, cuprinzînd 40 de cruci cu 80 de nume.¹⁹ Și în cadrul acesteia întâlnim, ca membri, locuitori din satele județului. Așa sînt Preda chir sin Petre Nicolae ot Vădari, Stanciul sin Ionită Racoțeanu, Dumitru șir-

bul vnuc Ion Cărbunaru, Matei pandurul sin Gheorghe Rovinariul, Nicolae Bărbierul sin Costea pandurul ot Rumănești etc.²⁰ Cei 80 de membri ai „companiei pandurilor” plăteau Visteriei, 960 taleri.²¹

În sfârșit, ultima companie este cea de „feciori” proveniți din rîndul boierilor mazîli, din familii cu o poziție socială relativ modestă, cum sînt Golumbeanu, Brădiceanu, Bălțeanu, Greceanu, Cătuneanu, Gilcescu etc. Potrivit reformei lui Constantin Mavrocordat, „mazîli” erau urmașii fără dregătorii ai boierilor de clasa a doua.²² Interesantă este cartea din 1 mai 1814, a domnitorului Ioan Caragea, prin care Lupul sin Petre Papuc, Constantin Capitroc, Ilie fratele lui și Petru sin Barbul, „volintiri ot sud Gorj” sînt incluși la „breasla mazîlilor”.²³ Toți sînt panduri care participaseră la războiul dintre 1806–1812. Și în privința mazîlilor, județul Gorj deține recordul pe țară: în 1819 erau înregistrați 658 de mazîli înscriși la Visterie,²⁵ în timp ce un an mai tîrziu o „matcă” de numele tuturor mazîlo-breslașilor țării dă, pentru Gorj, cifra de 632 mazîli.²⁶ Cu excepția Moldovei, unde s-a realizat un temeinic studiu pentru evoluția și structura socială a mazîlilor,²⁷ pentru Țara Românească și Oltenia ea este necercetată.

Într-o interesantă sinteză a formării burgheziei române,²⁸ Constantin C. Giurescu a reliefat importanța socială a mazîlilor pentru formarea relațiilor capitaliste în mediul rural. Avînd în vedere locul pe care îl ocupă Gorjul sub acest raport, problema ar merita, credem, o cercetare specială.

Analiza companiilor comerciale gorjone este semnificativă și dintr-un alt punct de vedere: al rolului negustorilor locali în consolidarea **unității economice a poporului român**. Din cercetarea onomasticii negustorilor, rezultă că mulți dintre ei proveneau și din Țara Românească, Moldova și Transilvania. În „compania cea veche” sînt menționați: Vasile holteiu sin Gheorghe Ungureanu ruptaș, Cristea holteiu sin Ene Brașoveanu, Matei holteiu sin Ilie Ungureanu, Gheorghe holteiu sin Ene Brașoveanu, Nicolae holteiu Brașoveanu, Dumitru Brașoveanu! Petcovici ce au fost de Craiova și Dumitrașco Ungureanu.²⁹ Prezența negustorilor brașoveni sau a celor care comercializau produsele de „brașovenie” nu trebuie să surprindă, dacă ținem seama de strînsele legături economice ale Gorjului cu centrele românești din Transilvania.

Ca membri ai companiilor apar nu numai negustori brașoveni, ci și moldoveni. Spre exemplu, tot în „compania cea veche” figurează Pătru Moldoveanu și „Constantin holteiu Mol-

doveanul".³⁰ În afara lor, sînt înscrîși negustori munteni din raialele Brăila și Giurgiu, ca Matei Brădiceanu sin Radul Giurgiuveanu și Constantin vnuc (nepot) Radul Giurgiuveanul.³¹

Aprecierile noastre despre comerțul județului Gorj la începutul secolului al XIX-lea nu ar fi complete fără o sumară prezentare a evoluției bîlciurilor și tîrgurilor din această zonă a Olteniei. În perioada care face obiectul cercetării noastre, pînă la revoluția din 1821, în cuprinsul județului își desfășurau activitatea următoarele bîlciuri și tîrguri: 1. **Bălcești**, înființat în 1820 de vornicul Nicolae Golescu, fiind cunoscut ca „obor de vite”;³² 2. **Brădiceni** – aparținînd țaranilor moșneni, ale cărui începuturi datează din timpul stăpînirii habsburgice;³³ 3. **Tîrgul de la Cărbunești** (pe proprietatea moșnenilor), funcționînd din 1793, din 1819 bîlciul avînd loc și la Mugurelul de Jos; 4. **Bîlciul de la Ciasna** (proprietatea schitului cu același nume) – atestat documentar în 1794; 5. **Logrești** (proprietatea lui I. Argetcianu, C. Otetelișanu, Sevastos Arghiropol), menționat în 1794; 6. **Polovragi** – pe proprietatea mănăstirii – atestat în 1794; 7. **Stănești** (pe moșia vornicului Dimitrie Bibescu) – „un mic bîlci” – ținut aici încă din 1795; 8. **Tîrgu-Jiu** (proprietate domnească și a locuitorilor orașului). Din 1793 se țineau aici, în fiecare an trei bîlciuri (la Ispas, la 15 august și 14 octombrie); 9. **Vădeni** (proprietatea lui C. Geanoglu și St. Moscu), desfășurat aici încă din 1797, la Drăgaică.³⁴ Fără îndoială că ele vor fi fost mult mai numeroase, deși nu în toate cazurile activitatea lor a fost consemnată de documente. Ele au îndeplinit un rol determinant în procesul de destrămare a relațiilor feudale și afirmare a celor capitaliste, de formare a pieței economice naționale.

În concluzie, intensitatea schimburilor comerciale, amploarea transformărilor petrecute în structura socială a negustorilor, rețeaua de legături cu Transilvania, explică rolul de bază social-economică pe care l-a avut județul Gorj în pregătirea și desfășurarea revoluției din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu.

N O T E

Note: — Comerțul județului Gorj la începutul secolului

¹ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, vol. II, București, 1925; A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1977.

- 2 *Istoria României*, vol. III, București, Edit. Acad., 1964, p. 661.
- 3 Arh. St. București, fond Administrative vechi, Țara Românească, dos. 2360/1811, f. 92.
- 4 *Idem*, f. 93.
- 5 *Idem*.
- 6 Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1969, p. 355 și 373.
- 7 D.Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc (1437—1868)*, București, 1931, p. 122.
- 8 Pentru Tudor Vladimirescu, vezi recent Gh. D. Iscru, *Tudor Vladimirescu, l-homme et sa formation*, în „Revue des études sud-est européennes”, tom. XVIII, 1980, nr. 4, p. 675—687.
- 9 Ion Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești*, vol. I, București, Edit. științifică, 1958, p. 200.
- 10 C. Șerban, *Aspecte din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupraii feudale în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea* (II), în „Studii”, 1961, nr. 3, p. 637.
- 11 *Idem*.
- 12 Ion Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești*, 1800—1850, vol. I, p. 228.
- 13 *Idem*, p. 226.
- 14 Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise românești, nr. 248.
- 15 Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*, București, Ed. științifică, 1972, p. 219.
- 16 Biblioteca Academiei R.S.R. Manuscrise românești, nr. 248, f. 50—52.
- 17 *Idem*, f. 42—44 v.
- 18 *Idem*, f. 44 v.,
- 19 *Idem*, f. 42.
- 20 *Idem*.
- 21 *Idem*.
- 22 *Idem*, f. 43—44.
- 23 Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.
- 24 *Idem*.
- 25 Ion Cojocaru, *op. cit.*, vol. I, p. 228.
- 26 *Idem*, p. 223.
- 27 Nicolae Grigoraș, *Privilegiile fiscale în Moldova (1741—1821)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol”, Iași, tom. XIV, 1977, p. 41—53.
- 28 Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 222—223; Un interesant studiu au realizat recent, Dan Berindei, Irina Gavriță, *Mutații în sinul clasei dominante din Țara Românească în perioada de destrămare a orânduirii feudale*, în „Revista de istorie”, tom. 34, 1981, nr. 11, p. 2029—2047.
- 29 Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise românești, nr. 248, f. 42—44 v.
- 30 *Idem*, f. 43.
- 31 *Idem*, f. 44 v.
- 32 Arh. st. Craiova, fondul Gh. Magheru, doc. V/4.
- 33 Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718—1739)*, București, Editura Acad. R.S.R., 1970, p. 72.
- 34 V. Cărăbiș, *Bilciurile și tirgurile din Oltenia în secolul al XIX-lea*, în „Historica”, vol. II, 1971, p. 143—153; Georgeta Panelea, *Les foires de la Valachie pendant la période 1774—1848*, Bucarest, Edit. Acad., 1973, p. 134—136.